

cadaqués. les "ordinacions de la pesquera". (III)

per
JOSEP RAHOLA i SASTRE

En el números 38 i 54 d'aquesta REVISTA que corresponen al tercer trimestre dels anys 1967 i 1971, vàrem publicar dos articles en què parlàvem del contingut d'un interessant manuscrit existent a l'Arxiu Municipal de Cadaqués titulat "Ordinacions de la Pesquera", que és un conjunt de normes per les quals regien els pescadors de la vila en tot el referent a la pesca de l'encesa. Déiem en finalitzar el segon article, com ho havíem dit en el primer, que continuàvem sense pensar que passarien dotze anys abans no ho *reprendríem de nou. Direm en descàrrec nostre que la part primordial d'aquestes Ordinacions, el seu articulat que és més fonamental, ja és transcrit en aquells articles, car vàrem pensar no es dongués el cas que desapareixés el manuscrit com molts altres documents s'han fos sense saber com i de quina manera. Així almenys en queda constància.*

Continuarem ara amb altres circumstàncies més o menys relacionades amb la reglamentació suara dita. Déiem en els esmentats articles que aquells usos i aquells costums que regiren relacionats amb la pesca de l'encesa i recopilats en les "Ordinacions", han tingut, que nosaltres sapiguem, una vigència de més de quatre segles, car tot fou reglamentat i, diem-ne, posat al dia l'any 1541, un any abans del desastre esdevingut a la vila en el mes d'octubre del 1543, destruint i cremant l'església amb tot l'Arxiu pels moros que l'atacaren i envaiïren. Uns anys després, el 1571, tot fou de nou recopilat amb l'ajuda dels vells pescadors, i des d'aquesta data les resolucions preses a les juntes dels pescadors i cònsols, s'inspiraren sempre en el que es va articular el 1542. Hem de suposar que, molt abans d'aquesta data, segons es pot interpretar de la documentació, ja existiria una reglamentació relacionada amb aquest tipus de pesca, la qual fins avui desconeixem. Sabem si, que al 1331 ja es parla "**dels peixos presos amb bolitx**".⁽¹⁾ Com també que el 1445 varen haver-hi certes disputes entre els pescadors i la universitat de la vila. La Generalitat va voler intervenir-hi i la mateixa universitat per mitjà dels cònsols Pere Setembre i Pere Banús, li va presentar un memorial en el qual entre altres coses li manifestaven que cap autoritat no hi devia prendre part, car entre els mateixos litigants es resoldria tot. I els diuen endemés que "han un Privilegi de vos", i que tota intervenció va contra els "usos i costums del dit Castell". Del que es pot deduir que per aquesta època ja existiria una reglamentació per al bon ordre per l'exercici de la pesca.⁽²⁾ I encara més, el 1462, van haver-hi unes baralles entre un tal Bartolí i en Pere Llorens per haver-se apropiat els fills del tal Llorens, en Pere i en Tomàs, d'una xarxa d'aquell per a formar una companyia i li varen negar llur participació. La

(1) Arxiu Corona d'Aragó. Monacals Hisenda Girona. Vol. 1096.

(2) A.C.A. - Generalitat Reg. 654, fol. 10.

Generalitat no va pas voler-hi intervenir i va aconsellar al seu Procurador en el comtat d'Empúries que no fassi cap gestió ni emprengui cap acció per a resoldre l'incident, car li diuen que entre ells tot s'arreglarà.⁽³⁾

El dret de pescar a les distintes cales, com ja hem dit, quedava establert mitjançant un sorteig entre les distintes companyies que havien sol·licitat d'entrar-hi i la relació d'elles ja era coneguda per endavant pels cònsols i la junta de patrons. L'usdefruit de les dites cales es feia d'una manera rotativa començant per Galladerra i continuant a Portaló, Culip, Clavaguera, Cala Fredosa, Cala Jugadora, Cala Bona, Guillaola, Port Lligat i sa Sebola o viceversa. Tot això que fa referència a les primitives cales establertes en temps passats —dites també "cales reials"—, car ja hem dit que amb el pas dels anys i el creixement de la població augmentà el nombre de companyies i enceses i per tant també el nombre de punts de pesca o de cales. Quan el nombre de companyies era més que el de cales. Quan repartien les, diguem-ne, sobrants del primer sorteig entre les altres ja adjudicades mitjançant també per sort. El torn a seguir de les companyies dins la mateixa cala, quedava organitzat pel mateix procediment. En algunes èpoques fins i tot foren tres les enceses per cada cala, com va succeir el 1680, car eren 33 les que varen prendre part en el sorteig, com ja veurem.

Aquest sorteig de les cales tenia lloc de molts anys enrera, segons diuen els documents, en "**lo lloch acostumat de la torra de la torra de la punta**", lloc on es reunia també el Consell de la vila. El dia assenyalat per celebrar-lo era "**la segona festa de Pasqua**", i si bé en les Ordenances no es precisa aquesta data com obligatòria, en moltes de les reunions tingudes per aquest fet, consta que es trobaven congregats els patrons de bolitx i els cònsols, a "**la darrera festa de Pasqua pera jugar com es costum dit dia...**", com és costum dit dia, diu el que vol dir l'assenyalat d'aquest dia ja vindria de molts anys enrera i que es va decidir, segurament quan començà a reglamentar-se tot el relatiu a aquest tipus de pesca.

De bon principi, la duració de l'usdefruit de les cales adjudicades, era d'un any, és a dir de Pasqua a Pasqua, però a les darreries del segle XVI, al 1597, es pot llegir que es diu en una reunió, que "**lo foch se és jugat per les festes de Pasqua, sia durador fins a la festa de tots Sants**", en el ben entès que si per tots Sants, la fosca es trobava a la meitat de la seva duració, podia continuar la pesca fins que s'acabés. Si algunes companyies volien continuar pescant, venien obligades a un nou sorteig. Anys després es va resoldre que la data termenal, per comptes de tots Sants fos fins al dia de Sant Miquel de "setembre", i aquest dia també es feia el sorteig per als que volien continuar la pesquera.

En el cas que "per trobarse la Pasqua tant alta", és a dir, molt endinsada a la primavera, per a poder pescar durant la quaresma, es feia un sorteig previ

valedor per aquest temps, esperant el segon dia de Pasqua per fer el definitiu, ja pet tot l'estiu. Ara bé els que el dia del sorteig previ, que solia fer-se a la primera desena de març, no hi assistien, no podien de cap manera pescar durant la quaresma.

Hem dit que la reunió dels patrons i cònsols tenia lloc generalment a la casa de la vila. Però de la mateixa manera que en parlar del batlle, déiem que segons les circumstàncies o per mor dels esdeveniments, les juntes del Consell Municipal es feien fora d'ella, bé a casa de algun cònsol, bé en alguna botiga o magatzem, o bé a la sagristia, cal suposar, també, que tals reunions correrien la mateixa sort. Es diu que, en alguna ocasió, el sorteig fou fet bé a Cala Jugadora —d'ací llur nom—, bé a Culip, encara que més freqüentment a la primera.

A les esmentades Ordenances, per manca de documentació entre els anys 1611 i 1661, desconeixem si va passar o no tal cosa. Però així degué ésser, car en el llibre de Resolucions del Consell Municipal, entre les poques referències que sobre la pesca de l'encesa hi ha, es pot llegir que, l'any 1641, va haver-hi una reunió del Consell de la vila a "**l'hort de la Borrella**", juntament amb els patrons de bolitx —que si bé no s'esmenta l'assistència d'aquests s'hi sobreentén car es tractava de qüestions de pesca— es va discutir si serien admesos o no en el sorteig de les cales del terme de Cadaqués els pescadors de Roses que per causa de la guerra es refugiaren a la nostra vila. I l'any 1646 es pot llegir també que, "**vuy a la darrera festa de Pasqua, que comptam a tres de abril estan convocats y congregats los patrons de bolitx a la Sacristia**", que en aquest lloc també, com varem dir, s'hi reunia el Consell Municipal. Però exepuant aquestes poques referències, les reunions de patrons de bolitx i cònsols es feren sempre a la casa de la vila.

Anys més tard, el 1733, i desconeixem el perquè, la junta es reunia a l'Hospital, "**en lo quarto que se té lo estudi**" i sembla que solament fou aquest any. Però des del 1743 va continuar reunint-se en aquest lloc fins al 1756 en què en "**tomar poccesión de este Juego el Fuero de Marina**" les juntes es varen reunir en presència del dit Sots-delegat de Marina i en el seu domicili. Ostentaren aquest càrrec entre els anys 1756 i 1788, en Sebastià Pell, en Pere Godo, en Miquel Duran Escofet i en Pere Clapés. En instal·lar-se a la vila, uns anys després, el que en varem dir l'Ajudantia de Marina es reuniren els patrons presidint la junta l'Ajudant de Marina titular. En fou el primer, Alexandre Antoni de Mir, i en desaparèixer el 1927 l'Ajudantia, era

(3) A.C.A. - Generalitat Reg. 673, fols. 30; 39 i 117.

el "Contramestre" o "Cabo de mar" qui tenia cura del sorteig.

El 1542 i de segur anys enrera, eren els cònsols els que presidien aquestes juntes de patrons d'enceses, però si hi assistia el Batlle, era ell qui la presidia, com va succeir el 1573, que ho era l'Honorable n'Antoni Escofet, al 1579, la va presidir en Ramon Noues, etc., encara que repetim no sempre hi assistia aquesta autoritat. N'era portantveu el "cònsol en cap" i en la seva absència el "cònsol segon". Anys després, al segle XVIII, després del Decret de Nova Planta també era el batlle i els dits "regidors", abans cònsols, els que les presidien, i el cònsol en cap era el Regidor Degà.

* * *

Com ja hem vist, el 10 d'abril de 1542 foren *aprovalides unes Ordenances -fou feta una concòrdia-*, es diu-, resultat d'un conveni entre els patrons de bolitx, el contingut de les quals poc diferiria de les que anteriorment hem relatat, car aquestes mateixes foren "lloades" -declarades favorables-, el 16 de març de 1670 en junta també entre els cònsols i patrons de bolitx. Doncs bé, en ells no es parla per res de la constitució de les companyies o enceses. Cal admetre no obstant la possibilitat de l'existència d'alguna reglamentació sobre el mateix.

En una altra junta tinguda el 24 d'abril de 1590, és a dir, aproximadament vint anys després d'haver ratificat al 1570 aquelles velles Ordinacions 1542, es llegeix que **"de auy ab un any, en los manteix lloc, los cònsols qui seran fassan proposició ab los patrons, qui seran, si dita ordinació de pesquera passarà avant o sis tornarà a la ordinació vella"**, la qual cosa vol dir que hi ha hagut algunes variacions dins l'articulat de les dites "velles" o antigues, si bé desconexim en què consistien i si afectarien o no la constitució de les companyies.

Com diu el nostre compatriota D. Frederic Rahola Trèmols,⁽⁴⁾ sembla que "eren de la comunitat tot el conjunt d'elements utilitzats per l'exercici de la pesca i llur producte, com a conseqüència del treball comunitari, era repartit entre les famílies de la població un cop satisfets les despeses de la universitat i llurs atencions generals". Serien els cònsols i els "prohoms" els que donarien la pauta en el referent a l'organització de la pesca. Els resultats del que va ésser aquesta intervenció consolar persistien encara al 1667, segons es veu a l'acord pres pels patrons de bolitx en negar-se **"los Senyors Cònsols no haje de posar ningun home per les cales si no és ab bona voluntat dels patrons dites cales"**. Són ara els patrons els que disposen de l'organització de la pesca desautoritzant els cònsols a intervenir-hi. Amb el pas dels anys continua dient D. F. Rahola, aquell aprofitament col·lectiu es transformà, donant un major predomini al particular i individual.

Pel que es dedueix d'ulteriors resolucions, de distintes juntes, podem veure com un patró de bolitx, bé amb el bolitx de la seva propietat o no, o bé amb una embarcació de la seva propietat o no, s'associava amb un altre patró de "foc", en les mateixes condicions, i bé sols o be acompanyats cada un d'ells amb un altre pescador com ajudant constituïen o formaven la "companyia" o "encesa" que un cop constituïda no es podia desfer mentre i tan durava la temporada de pesca, **"Item volan los sobredits que qualsevulla que aurà feta companyia de pescar o de coralar, de Sant Miquel a Pasqua o de Pasqua a Sant Miquel, que no gos rompres si dons tots no se avenen, a pena de tres lliures"**.

Es va resoldre a la junta que tingueren el 6 d'abril de 1610, que tots els que volguessin entrar en el sorteig de les cales haurien de fer-ho amb dues embarcacions, la del bolitx i la de la llum i amb quatre homes, ço que per primera vegada podem veure donar una forma legal, diguem-ho així, a la formació completa de les companyies. Les paraules d'aquesta resolució que diuen, **"que tots los que volen jugar ajan de tenir dos llauts y quatre homens, y que aquest any que vajan com poran"**, semblen indicar que abans d'aquesta data, no totes les "enceses" estarien constituïdes de la mateixa manera. El 1647 era obligat que els propietaris o patrons de bolitx havien de presentar-se al sorteig amb la seva corresponent embarcació. En certs casos, si per qualsevol causa justificada no la tinguessin, se l'admetia amb una altra embarcació, però solament en aquella temporada de pesca. Així es pot veure com la vídua Mallola, jugà amb l'embarcació de n'Antoni Consell, com en Joan Pere Tuegols ho fa amb una que es feu construir a Palamós i en Cristòfol Valentí amb una altra que ha comprat a en Baldiri Batlle.

Amb el pas dels anys la resolució del 1610 va deixar de complir-se, car aproximadament cinquanta anys després, el 1665, es va determinar que tan sols en aquest any entrarien al joc tots els bolixos encara que no tinguessin dues embarcacions, ja que podria buscar-se el company una vegada s'hagués acabat el sorteig. Hem de suposar que en aquest mig segle transcorregut entre una i altra disposició es prendrien resolucions que afectarien la constitució de les companyies, però repetim per manca de documentació, bé extraviada o bé desapareguda corresponent a aquest període, ens impedeix de conèixer si es prengué cap disposició referida al que diem.

Tres anys després, l'any 1668, es disposà que entrarien al joc **"tots los que no estant a punt, com los que ho estant, que tothom visque..."**, és a dir que

(4) Frederic Rahola Trèmols. "Algunas noticias acerca de las antiguas comunidades de pescadores, en el cabo de Creus".

es donava altra vegada la llibertat als patrons de bolitx d'escollir el company un cop efectuat el sorteig. Onze anys varen transcórrer seguint aquesta determinació, però el 1679 es tornà a insistir sobre aquesta qüestió i es va resoldre que des del proper any 1680, no entraria ningú al joc, si no tenia dues embarcacions; **"De aquest any endavant no jugaia ningun bolitx que no tinga dos llauts, ço és lo llaut de foc y lo llaut per manar lo bolitx"**, la qual cosa indica que haurien de sol·licitar entrar en el sorteig, les companyies completes. Però l'any següent es va modificar una mica aquesta disposició en determinar-se que, **"ninguna persona no puga pescar si no és ab son propi bolitx y son llaut u al llaut de son fogater"**.

Si bé aquella junta que hem esmentat del 1610 —que precisament fou una de les poques que la va presidir el Batlle, que no era en aquell any n'Antoni Marquès—, s'hi fa una relació dels patrons que hi assistiren amb llurs noms i cognoms —en total 33—, i a la que més d'un segle després a l'any 1749, tingué lloc, i a la qual també hi són esmentats llurs assistents, una relació de les companyies completes que foren admeses en el sorteig amb el patró de bolitx i el seu fogater, tan sols hi figura a la que es va convocar el 23 de febrer de 1680. Eren els patrons i fogaters components d'aquestes enceses, els següents:

El fogater de Joan Riera, ho era Pare Alex Trèmols,
 el de n'Antoni Escofet, en Miquel Roset;
 el de Batista Berenguer, en Joan Berga;
 el de Sebastià Pont, en Joan Nouas;
 el de n'Antoni Moret, l'Hysidre Roig;
 el de n'Antoni Clapés, n'Antoni Llorens;
 el de Cristhòfol Valentí, en Josep Pont;
 el de Joan Antoni Dalmau, en Miquel Andreu;
 el de Joan Ballesta, en Josep Capdaygua;
 el de Benet Roig, en Josep Roset;
 el de Pere Marés, n'Antoni Godo;
 el de Francesch Corder, en Pere Roig;
 el de Jaume Escofet, en Batiste Francesch;
 el de Francesch Llorens Pujol, en Sebastià Batlle;
 el de Joan Palau, en Pere Palau;
 el de Rafel Llorens, en Francesch Borrell;
 el de Joan Porcalla, en Josep Barrera;
 el de n'Antoni Costa, el llaut de n'Antoni Pell;
 el de Josep Francesch, en Sebastià Francesch;
 el de n'Antoni Sastre, en Damià Marés;
 el de Pere Escofet, en Sebastià Escofet;
 el de Montserrat Mallol, en Joan Albert;
 el de Sebastià Alfaras, en Jaume Llorens;
 el de n'Antoni Pell, en Pere Magí Albert;
 el de Sebastià Cabrisas, Pere Ferrer;
 el de Josep Alfaras, n'Antoni Duran;
 el de Pere Ballesta, Salvador Pell;
 el de Hyeroni Bohera, Joan Bofill;
 el de Garau Costa, Salvi Pont;
 el de Salvi Duran, Josep Ballesta;
 el de Sebastià Birba, Joan Comas;

el de n'Antoni Passet, Pere Tuegols;
 el de Marianna Serinyana, Pere Honorat;

No juguen al bolitx de Pere Godo, per no tenir llaut i el de n'Antoni Passet.

Aquestes 34 companyies dedicades a la pesca de l'encesa, en aquesta època ens dona idea de la importància que tingué sempre per a la població el producte de les captures fetes per elles. Producte que un cop preparat convenientment i posat en conserva amb sal, constituïa una riquesa per a la universitat. Tenim notícia que ja en el segle XV, no solament s'exportava a distints ports de la Mediterrània i nord d'Àfrica, sinó que també eren molts els comerciants forasters que anaven a la vila per comprar les conserves i portar-les per via marítima a altres llocs.⁽⁵⁾

Ens preguntem què és el que transportaria el patró cadaquesenc Pere Ferrer, quan el mes de novembre de 1351, amb la seva "coca", des de Cadaqués i fent escala a Barcelona, es dirigia a Alger. Amb tota probabilitat, pesca salada. Cinc segles després encara, el 1831, els mariners de la nostra vila seguien anant a Alger pel mateix motiu. Aquest mateix any, quan la conquesta d'Algèria pels francesos, el nostre paísà i patró J. Llorens es va veure envolt, sense voler-ho, al mig de la lluita quan amb el seu carregament de pesca salada des de Cadaqués anava cap al port d'Alger.

Sabem que en el segle XIV com ja hem dit la pesca al bolitx era cosa corrent a la nostra vila, segons un acord entre el rector de la Parròquia mossèn Guillem de Bruguera i la universitat de la vila l'any 1331, en relació al delme a pagar a la Parròquia, quan diu **"Ytem los peixos presos ab xanago y bolitx, la quinsena part..."**. Així mateix tenim notícia de les qüestions entre la universitat de Cadaqués i els arrendataris de la venda de la sal del comtat d'Empúries a Castelló lo que ens fa palès que ja, en aquells temps passats, la indústria del salament estava establerta a la vila. Aquest document data dels primers anys de la suara dit segle XIV, però cal suposar que molts més anys enrera, com acabem de dir, ja hi existia. Els vells documents dels segles X i XI, ja ens parlen de la pesca i pesqueries.⁽⁶⁾

Poques coses ens diuen més aquestes ordenances sobre l'evolució de les companyies o enceses fins arribar als nostres dies, i el fet d'haver-se extraviat el Llibre de Conclusions del Consell Municipal del segle XVIII, fa que sigui quelcom més difícil de conèixer aquest procés evolutiu.

(5) Gaietà Rahola Escofet i Josep Rahola Sastre. **La Marina Mercant de Cadaqués**, Pàgs., 88 i 205.

(6) Arxiu Municipal de Cadaqués.— D'una transcripció d'un vell document del 18 d'agost de 1340, que hi hagué al susdit Arxiu, avui desaparegut.

Que va haver-hi alguna modificació no hi ha pas cap dubte, car el 1711 s'insiteix novament sobre la possessió de l'embarcació per tot aquell que vulgui entrar en el sorteig de les cales exceptuant que l'haguessin perduda en qualsevol acte a favor de la vila. També es diu al 1717 que si algun patró de "foch" decidia deixar al patró de "bolitx" amb el qual formava companyia, per anar a la pesca fora del terme, si el dia del joc de les cales no ha deixat encara el company

segons llur intenció, i vol entrar en el sorteig que no sia admès. Ço que ens fa pensar en la persistència de la companyia fora del temps de la pesca.

Esmentarem finalment com a curiositat que, el mes de juny de l'any 1785, quan la gran època del contraban de tabac a la vila, es va prohibir d'anar a l'encesa fins l'abril de l'any següent.

(Continuarà)

cadaqués